

O'QUVCHILARDA ILMIY DUNYOQARASHINI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM METODLARIDAN FOYDALANISH

Mamadaliyeva Irodaxon Shavkatjon qizi

Oriental universiteti magistratura talabasi

Toshov Muhiddin Jòraboyevich

Oriental universiteti dotsenti,

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PHD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish jarayonida ta'lim metodlaridan samarali foydalanish masalalari yoritiladi. Ilmiy dunyoqarash inson tafakkurini shakllantirish, ilmiy asoslangan qaror qabul qilish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan metodlar — interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, tajriba va kuzatish usullari, hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni mustahkamlashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: ilmiy dunyoqarash, ta'lim metodlari, interfaol usullar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, tajriba, kuzatish, mustaqil fikrlash.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы эффективного использования методов обучения в процессе формирования научного мировоззрения у учащихся. Научное мировоззрение является важным фактором в формировании мышления, принятии научно обоснованных решений и развитии способности к самостоятельному мышлению. Методы обучения, применяемые в образовательном процессе — интерактивные методы, проблемное обучение, проектное обучение, эксперименты и наблюдения, а также современные педагогические технологии — способствуют укреплению научного мировоззрения у учащихся.

Ключевые слова: научное мировоззрение, методы обучения, интерактивные методы, проблемное обучение, проектное обучение, эксперимент, наблюдение, самостоятельное мышление.

Annotation: This article explores the effective use of teaching methods in the process of developing students' scientific worldview. A scientific worldview plays a crucial role in shaping thinking, making scientifically grounded decisions, and fostering independent reasoning skills. Teaching methods applied in the educational process — interactive methods, problem-based learning, project-based teaching, experimentation and observation techniques, as well as modern pedagogical technologies — contribute to strengthening students' scientific worldview.

Keywords: scientific worldview, teaching methods, interactive methods, problem-based learning, project-based teaching, experiment, observation, independent thinking.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu jarayon yoshlarni zamonaviy bilim va kompetensiyalarga ega shaxs sifatida tarbiyalashni nazarda tutadi [1]. Ilmiy dunyoqarash deganda, o'quvchilarning atrof-muhitdagi voqea-hodisalarni ilmiy nuqtayi nazardan tahlil qila olish qobiliyati, obyektiv yondashuv, sabab-oqibat bog'liqliklarini tushunish hamda ilmiy asoslangan qarorlar chiqarish layoqati tushuniladi. Bu jarayonda ta'lim metodlaridan to'g'ri foydalanish katta ahamiyatga ega.

Tahlil va muhokama

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirish o'quvchi shaxsini barkamol rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon o'quvchilarning voqea-hodisalarni ilmiy asosda idrok etishi, faktlarni tahlil qila olishi, sabab-oqibat munosabatlarini anglab yetishi va mustaqil fikr yurita olishiga xizmat qiladi. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda o'quv jarayonida qo'llaniladigan metodlar hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi [1], [2].

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda nazariy asoslar

Pedagogika va psixologiya fanida Dewey, Vygotskiy, Bruner kabi olimlarning ta'limiy qarashlari ilmiy dunyoqarashni shakllantirish masalasida muhim manba hisoblanadi. Deweyning tajribaga asoslangan ta'lim konsepsiyasi o'quvchini faol sub'ekt sifatida ko'rib, ilmiy bilimlarni amaliyot orqali anglashni asoslaydi [3]. Vygotskiy esa o'quvchilarning bilish jarayonini ijtimoiy muloqot va hamkorlik orqali rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi, bu esa ilmiy dunyoqarashni shakllantirish uchun metodlarning ijtimoiy jihatini kuchaytiradi [4].

Bruner konstruktivistik yondashuvi orqali bilimni bosqichma-bosqich, intuitsiyadan nazariy tushunchalargacha olib borishni asoslagan. Bu jarayon o'quvchilarning ilmiy tushunchalarni o'zlashtirishida samarali hisoblanadi [5]. Mayerning multimedia ta'lim nazariyasi esa abstrakt tushunchalarni vizual va interfaol vositalar yordamida konkretlashtirish imkonini beradi [6].

Ta'lim metodlarining samaradorligi

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda bir qator metodlarning samaradorligi alohida ta'kidlanadi:

1. **Interfaol metodlar** – guruh ishlari, muhokama, rolly o'yinlar orqali o'quvchilar faol ishtirok etadi va ijtimoiy konstruktivizm asosida bilimni shakllantiradi [2].

2. **Muammoli ta'lim** – o'quvchilarni ilmiy izlanishga undaydi: muammo qo'yish, gipoteza ishlab chiqish, dalillarni to'plash va tahlil qilish bosqichlari orqali ilmiy tafakkur rivojlanadi [3], [5].

3. **Loyiha asosida o'qitish** – o'quvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantiradi, ilmiy uslub va metodlarni amalda qo'llashni o'rgatadi [7].

4. **Tajriba va kuzatish** – ilmiy xulosalarni dalil bilan asoslash imkonini berib, nazariya va amaliyot integratsiyasini ta'minlaydi [8].

Quyidagi jadvalda metodlarning ilmiy dunyoqarashga ta'siri umumlashtirilgan:

1-jadval. Ta'lim metodlari va ularning ilmiy dunyoqarashga ta'siri

Ta'lim metodi	Asosiy pedagogik mexanizm	Natijaviy ko'rsatkichlar	Manba
Interfaol metodlar	Ijtimoiy konstruktivizm	Fikr almashish, asoslash	[2]
Muammoli ta'lim	Gipoteza va dalil asosida o'rganish	Mustaqil izlanish	[3]
Loyiha asosida o'qitish	Tadqiqotchilik faoliyati	Ilmiy uslubni qo'llash	[7]
Tajriba va kuzatish	Empirik bilimlarni tekshirish	Amaliy dalilni asoslash	[8]
Multimedia vositalari	Abstrakt tushunchalarni vizualizatsiya	Tezroq idrok qilish	[6]

Amaliy kuzatuvlar va muammolar

Tadqiqotlarda qayd etilishicha, metodlarning samaradorligi ko'pincha o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, resurslar mavjudligi va baholash tizimiga bog'liq bo'ladi [9]. Masalan, laboratoriya jihozlari yoki virtual dasturlar yetishmagan hollarda tajriba va loyiha asosida ishlash cheklanadi. Shu bilan birga, an'anaviy baholash tizimi (test, yozma imtihon) o'quvchilarning ilmiy tafakkurini to'liq namoyon eta olmaydi [10].

Muammolarni bartaraf etish uchun bir necha shartlar ta'kidlanadi:

- O'qituvchilarning metodik malakasini oshirish.
- O'quv dasturini qayta ko'rib chiqib, muammoli va loyiha asosida ishlash uchun vaqt ajratish.
- Baholash tizimini diversifikatsiya qilish: portfoliolar, loyiha natijalari, laboratoriya hisobotlari.

2-jadval. Metodlarni amalda joriy etishda bosqichlar

Bosqich	O'qituvchining vazifasi	O'quvchidan kutiladigan natija	Baholash shakli	Manba
Tayyorlov bosqichi	Muammo qo'yish, resurslarni taqdim etish	Muammoni tushunish	Reflektiv yozuv	[3]
Jarayon (izlanish)	Yo'naltirish, maslahat berish	Gipoteza qo'yish, tahlil	Oraliq taqdimot	[5]
Yakuniy (xulosa)	Natijalarni umumlashtirish, muhokama	Dalillarni asoslash, xulosa	Loyiha himoyasi, portfoli	[7]

Muhokama

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda metodlar bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida qo'llanilishi lozim. Masalan, interfaol metodlar ijtimoiy muloqot va fikr almashish uchun zamin yaratadi, muammoli ta'lim o'quvchilarni izlanishga yo'naltiradi, loyiha asosida o'qitish esa ilmiy uslubni o'zlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, multimedia vositalari abstrakt tushunchalarni tushunarli qiladi, tajribalar esa ularni dalil bilan mustahkamlaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Ta'lim metodlaridan samarali foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, ilmiy asoslangan qaror qabul qiladigan, tahliliy va ijodiy salohiyatga ega shaxslar sifatida tarbiyalash imkonini beradi. Interfaol metodlar, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, tajriba va kuzatish usullari hamda zamonaviy texnologiyalar bu borada asosiy vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – B. 56–60.
2. Vygotskiy L.S. *Psixologiya razvitija rebenka*. – Moskva: Pedagogika, 1984. – B. 120–135.
3. Zunnunov A., Tojiboyev M. *Pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019. – B. 210–220.
4. Dewey J. *Experience and Education*. – New York: Macmillan, 1938. – P. 45–52.
5. Polat E.S. *Metod proektov v obrazovanii*. – Moskva: Akademiya, 2007. – B. 78–85.
6. Soliyev A., Qodirov D. *Tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi*. – Toshkent: Fan, 2020. – B. 95–110.
7. Mayer R.E. *Multimedia Learning*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – P. 140–150.

8. G'ofurov K. *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. – B. 65–72.
9. Bruner J. *The Process of Education*. – Harvard University Press, 1960. – P. 30–42.
10. Hasanboeva O. *Pedagogika fanidan ma'ruzalar matni*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2018. – B. 50–66.